

การวิเคราะห์ผลกระทบทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
กับนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์

The Impact Analysis of Information and Communication
Technology with E-Journalists

ณมน จีรังสุวรรณ*

Namon Jeerungsuvan

กฤษฎา ทวีศักดิ์ศรี**

Kritsada Thaweeksakri

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ ผลการวิจัยพบว่าการปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ มีปัจจัยด้านระบบการศึกษาที่มีการออกแบบระบบการเรียนรู้รวมไปถึงหลักสูตรการสอนอยู่บนฐานของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารและปัจจัยด้านการพัฒนาทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีบทบาทส่งเสริมการทำงานของสื่อมวลชน การปรับตัวของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ มีปัจจัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารส่งผลให้รูปแบบการใช้ชีวิตของผู้บริโภคข่าวสารเปลี่ยนไป องค์กรสื่อมวลชน

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาครุศาสตร์เทคโนโลยี คณะครุศาสตร์
อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

** อาจารย์ประจำภาควิชาניתเทศศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จำเป็นต้องปรับตัวทางธุรกิจให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมเพื่อหารายได้ให้องค์กร มาตรฐานนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการสร้างมาตรฐานการปฏิบัติของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ มีปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่ส่งผลให้องค์กรต้องการมาตรฐานของนักสื่อสารมวลชนที่สูงขึ้น

Abstract

The research study aims to look into the Information and Communication Technology Impact Analysis with e-Journalists. The major findings of this research are: The performance of e-Journalists is highly affected by the education system design and the curriculum that are based on Information and Communication Technology and by the development of Information and Communication Technology that support the role of media. The adaptation of e-Journalists is affected by information technology and communication, which cause changes to the consumers' lifestyles. Mass media organizations need to adjust themselves in accordance of the technology and business environment in order to earn money for the organization. The standard of e-Journalist There is a critical need for standardization for the e-Journalists. There are also economical factors that make the organization require a higher standard from the journalists.

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาและความเจริญทางเทคโนโลยี ถือว่าเป็นแรงผลักดันที่สำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด และมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงอนาคต เพราะการพัฒนาทางเทคโนโลยีทำให้เกิดผลกระทบเป็นวงกว้างในทุกสาขา รวมทั้งด้านการสื่อสารมวลชนที่สื่อทุกประเภทต้องมีการปรับตัวกันอย่างยิ่งใหญ่ รวมทั้งนักสื่อสารมวลชน มีแนวโน้มในการปรับเปลี่ยนกระบวนการ

นำเสนอข่าวมุ่งไปสู่รูปแบบของการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างอินเทอร์เน็ต และเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายสามารถติดตามข่าวสารได้สะดวกและรวดเร็ว ทำให้องค์กรข่าวต้องหันมาพัฒนารูปแบบ วิธีการ เนื้อหา ตลอดจนการขยายช่องทางบนอินเทอร์เน็ตมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะในช่วงที่มีเหตุการณ์สำคัญที่กลุ่มเป้าหมายสนใจติดตามแบบเกาะติด ทำให้ในปัจจุบันการสื่อข่าวของสื่อสารมวลชนส่วนใหญ่ต้องมีเว็บไซต์ข่าวออนไลน์เป็นช่องทางที่เพิ่มเข้ามาเป็นหลัก จากผลของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้มีการพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง ได้มีอิทธิพลต่อแบบแผนดั้งเดิมที่นักสื่อสารมวลชนเคยมีมา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปมากมาย การเปลี่ยนโฉมหน้าของสื่อสารมวลชนแบบดั้งเดิมไปสู่สื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ (e-journalist) ล้วนเป็นผลมาจากการพัฒนาทางเทคโนโลยีการสื่อสาร สร้างความท้าทายให้กับสื่อสารมวลชนดั้งเดิมอย่างหนังสือพิมพ์และนิตยสารได้อีกด้วย สื่อสารมวลชนมีอิทธิพลสำคัญในบทบาทการเป็นตัวกลางในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารต่างๆที่เกิดขึ้น สื่อสารมวลชนเคยได้ชื่อว่า ผู้นำทางความคิดของสังคม (Opinion Leader) แต่ในช่วงเวลานับต่อจากนี้ไป บทบาทของสื่อสารมวลชนที่ถือเป็นแกนหลักสำคัญ กำลังถูกท้าทายจากอิทธิพลของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร แนวคิดและทฤษฎีบางทฤษฎีในวิชาการทางสื่อสารมวลชนอีกหลายทฤษฎีกำลังถูกสั่นคลอนด้วยบทบาทเรื้อนยุคใหม่ทางเทคโนโลยี ถือเป็นปรากฏการณ์ของการเกิดขึ้นของทางเลือกใหม่ สื่อใหม่ในยุคดิจิทัลรวมถึงบทบาทของเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่เพิ่มมากขึ้นในกระบวนการของการสื่อข่าว องค์กรข่าวต้องปรับตัว เปลี่ยนแปลงในหลายๆ เรื่อง เพื่อให้สามารถทำงานได้ตามยุคสมัย เข้าถึงผู้อ่านและผู้ชมได้ สิ่งหนึ่งที่มีการปรับตัวคือ โครงสร้างและการทำงานภายในกองบรรณาธิการข่าว การเปลี่ยนแปลงนี้มีหลายลักษณะ เช่น การปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ เพิ่มเต็มหน้าที่ในการทำงานในตัวคนๆ หนึ่งเพิ่มมากขึ้นคือ นักข่าวจากเดิมทำข่าวเพื่อสื่อเดียวกลายเป็น Multi-Skill Journalist ที่ต้องรายงานข่าวได้บนหลาย Platform การปรับบทบาทของบรรณาธิการ มีตำแหน่งใหม่ เกิดขึ้นภายในกองบรรณาธิการ เช่น Curator และ Digital Editor

ด้วยเหตุที่แนวทางการดำเนินงานของสื่อสารมวลชนในปัจจุบันที่นำเอาความสามารถทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อมาใช้ในการเพิ่มช่องทางในการสื่อสารไปยังผู้บริโภคข่าวสาร การทำงานของผู้สื่อข่าวในปัจจุบันเป็นยุทธศาสตร์สื่อใหม่ ที่เรียกว่า “อเนกทัศน์ทางสื่อสารมวลชน” (Multiple Platforms of Mass media) ที่หมายถึงแนวทางในการนำเสนอข่าวสาร สารสนเทศ ออกผ่านหลายช่องทางเท่าที่เป็นไปได้ ในเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน การเชื่อมโยงภาพกับเนื้อหา (Saugstrup, 2005)

ด้วยเหตุผลจำเป็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้นเพื่อการศึกษาถึงเรื่องราวของทั้งสองสาขา คือ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารและการสื่อสารมวลชน ถึงสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันรวมไปถึงผลกระทบการพัฒนาและประยุกต์ให้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับการปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้นในการศึกษาค้นคว้าและวิจัยเฉพาะด้านอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การปรับตัวของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์มาตรฐานนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดที่อธิบายถึงบทบาทของการพัฒนาทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารมวลชน การศึกษาบริบททางเศรษฐกิจ นโยบายและสังคม ที่ส่งผลต่อโครงสร้างการทำงานของนักสื่อสารมวลชน โดยการศึกษาวิเคราะห์ถึงผลกระทบของเทคโนโลยี

สารสนเทศและการสื่อสารกับนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ว่าจะมีปัจจัยใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน การปรับตัวนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ รวมไปถึงการสร้างมาตรฐานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์

นิยามศัพท์เฉพาะ

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology) หมายถึง เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารข้อมูลและการสื่อสาร นับตั้งแต่การสร้าง การนำมาวิเคราะห์หรือประมวลผล การรับและส่งข้อมูล การจัดเก็บและการนำไปใช้งานใหม่ เทคโนโลยีเหล่านี้มักจะหมายถึง คอมพิวเตอร์ ซึ่งประกอบด้วยส่วนอุปกรณ์ (hardware) ส่วนคำสั่ง (software) และส่วนข้อมูล (data) และระบบการสื่อสารต่างๆ

การปรับตัวของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ หมายถึง การปรับตัวของผู้ปฏิบัติงานในวิชาชีพผู้สื่อข่าวที่นำเสนอข่าวหรือรายงานข่าวโดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการนำเสนอข่าว ผู้วิจัยเน้นเฉพาะศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวเท่านั้น

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

องค์กรสื่อในปัจจุบันยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของการนำเสนอข่าวคงไว้ซึ่งคุณค่าและแก่นของงานวารสารศาสตร์ บูรณาการหลอมรวมสื่อแบบดั้งเดิมและสื่อใหม่ องค์กรสื่อจำเป็นต้องปฏิรูปวิธีการบริหารจัดการ การนำเสนอข่าวและเนื้อหาอื่น พร้อมติดตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศการสื่อสาร เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานฝึกฝนทักษะใหม่ๆ คิดใหม่ เพื่อปรับตัวให้กับสภาวะของโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งการหลอมรวมสื่อที่หลากหลาย (media platform) การปรับโครงสร้างองค์กร (restructure) การปรับนิยามของสื่อใหม่ (redefine) ความรับผิดชอบต่อการดำเนินงานบนเว็บ (web responsibility) การใช้สื่อให้เต็มศักยภาพ (fullest potential) การใช้ข้อเขียน เสียง และภาพเคลื่อนไหว (text,

audio, video) ในลักษณะเสริมกันและกันอย่างกลมกลืน เพื่อสร้างเอกลักษณ์ และ ความโดดเด่นให้กับกิจการขององค์กรให้สามารถปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ และพันธกิจ ขององค์กรช่วยให้องค์กรสามารถปฏิบัติตามวิสัยทัศน์และพันธกิจขององค์กร ช่วย ให้องค์กรดำรงอยู่อย่างภาคภูมิใจในวงการวิชาชีพ รับผิดชอบต่อและช่วยเหลือ คู่ ประโยชน์แก่หน่วยงานต่างๆ ของสังคม (จันทนา ทองประยูร, 2552)

การสังเคราะห์ความรู้ในเรื่องบทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนา การประสานระบบคุณค่า จริยธรรม วัฒนธรรมกับเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนา ที่ยั่งยืน รวมทั้งกรณีศึกษาบทบาทของสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติโดยแนวคิดของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการพัฒนา นั้น อยู่ที่ความเชื่อมั่นว่าเทคโนโลยีนี้จะสามารถแก้ปัญหาต่างๆของการ พัฒนาได้ โดยชี้ให้เห็นว่าสาเหตุใหญ่ของการที่เทคโนโลยีก่อให้เกิดปัญหาในสังคม คือ เทคโนโลยีไม่ได้ถูกออกแบบมาโดยคำนึงถึงมิติทางจริยธรรมตั้งแต่ต้น ดังนั้น การออกแบบให้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นปัจจัยให้ไปถึงเป้าหมาย สูงสุดอันได้แก่ความสุขที่เกิดจากความสอดคล้องกันอย่างลงตัวระหว่างธรรมชาติ กับวิถีชีวิตเกิดขึ้นได้จริง (สุนิตย์ เชมษฐา และคณะ, 2552)

การเปลี่ยนแปลงบริบททางเศรษฐกิจและสังคม การรวมตัวของกลุ่ม เศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงในตลาดโลก ทำให้การเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้า และบริการ รวมทั้งคนในระหว่างประเทศมีความคล่องตัวมากขึ้น ส่งผลให้ประเทศไทยต้องดำเนินนโยบายการค้าในเชิงรุก ทั้งการหาตลาดเพิ่มและการผลักดันให้ ผู้ผลิตในประเทศปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้บนฐานความรู้ มีการเปลี่ยนแปลง ทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี สารสนเทศ เทคโนโลยีชีวภาพ เทคโนโลยีวัสดุ และนาโนเทคโนโลยี สร้างความ เปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมทั้งในด้านโอกาสและภัยคุกคาม จึง จำเป็นต้องเตรียมพร้อมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดังกล่าวใน อนาคต โดยจะต้องมีการบริหารจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ทั้งการพัฒนา หรือสร้างองค์ความรู้ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาผสมผสาน

ร่วมกับจุดแข็งในสังคมไทย อาทิ สร้างความเชื่อมโยงเทคโนโลยีกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ มีการบริหารจัดการลิขสิทธิ์และสิทธิบัตร และการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมกับชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ผลกระทบทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ ไว้เป็นขั้นตอนดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย

2.1.1 นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชนที่สอนด้านการสื่อสารมวลชน นิเทศศาสตร์และวารสารศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน

2.2 กลุ่มตัวอย่าง

2.2.1 นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชนที่สอนด้านการสื่อสารมวลชน นิเทศศาสตร์และวารสารศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน จำนวน 20 สถาบัน ทั้งภาครัฐและเอกชน แล้วทำการคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่มีประสบการณ์การสอนด้านสื่อสารมวลชนไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 6 สถาบัน รวม 10 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) ซึ่งผู้วิจัยทำการศึกษารายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ ตามวัตถุประสงค์การวิจัยคือ การวิเคราะห์ผลกระทบการปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ การปรับตัวของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ และการสร้างมาตรฐานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อยืนยันถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์

3.1 แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อการสัมภาษณ์มีคำถามแบบปลายเปิด (Open-end Form) ซึ่งผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยผู้เชี่ยวชาญได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

ประเด็นการสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน กล่าวคือ

ตอนที่ 1 การปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์

- ปัจจัยที่ส่งเสริมกระบวนการปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์

- นักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์จะต้องมีการปรับกระบวนการทำงานอย่างไร

ตอนที่ 2 การปรับตัวของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์

- ปัจจัยที่เป็นผลกระทบก่อให้เกิดการปรับตัวของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์

- ทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์เป็นอย่างไร

ตอนที่ 3 มาตรฐานนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์

- มาตรฐานการปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์จำเป็นหรือไม่อย่างไร

- ปัจจัยที่ส่งเสริมการสร้างมาตรฐานการปฏิบัติงานนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวិเคราะห์ผลกระทบทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กับนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบ การปฏิบัติงานของ นักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ การปรับตัวของนัก สื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ และมาตรฐานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ การสรุปผลการวิจัยแยกออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งเสริมกระบวนการปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชน อิเล็กทรอนิกส์ พบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมคือ ระบบการศึกษาที่มีการปรับตัวของ สถาบันการศึกษา มุ่งเน้นการปรับหลักสูตรต่างๆที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ทางการ สื่อสาร เทคโนโลยีการสื่อสาร เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มีการออกแบบ ระบบการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นมากขึ้นอยู่บนฐานของเทคโนโลยีสารสนเทศและ การสื่อสาร สอดคล้องกับทศวรรษนั้นๆ เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต (Self - Learning) หรือเน้นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Lifelong learning) เพื่อที่จะทำให้คน สื่อสารสามารถที่จะเท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนต่างๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนของ เทคโนโลยี รวมถึงการปรับตัวของบุคลากรทางการศึกษา และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ในศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงบริบททางเศรษฐกิจและสังคม นโยบาย กฎหมาย จรรยาบรรณวิชาชีพ รวมไปถึง การติดตาม ควบคุม และรวมทั้งระบบสนับสนุน ต่างๆ และการปรับปรุงระบบโครงข่าย การสื่อสาร เพื่อให้เกิดการเข้าถึงอย่างเท่า เทียมกันคนทุกกลุ่มในสังคมไทย

ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ส่งเสริมการให้ งานของสื่อสารมวลชนทำได้รวดเร็วมากขึ้น เข้าถึงแหล่งข้อมูลที่มากขึ้น ตลอดจนมีช่องทางในการกระจายข้อมูลข่าวสารหลากหลายมากขึ้น ซึ่งเป็นโอกาส ที่จะทำให้องค์กรสื่อได้พัฒนารูปแบบของการนำเสนอใหม่ๆ เพื่อตอบสนองต่อรูปแบบ การใช้ชีวิตของผู้บริโภคข่าวสาร

2. นักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ต้องมีการปรับกระบวนการทำงาน โดยต้องปรับเพิ่มความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับคนในสหัสวรรษ 21 โดยเฉพาะคุณสมบัติของการเป็นพลโลก (Global Citizen) คือ ต้องมีความรู้และทักษะพื้นฐานรวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ โดยมุ่งเน้นว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อการพัฒนาตนเองทักษะการบูรณาการทุกศาสตร์เพื่อให้สามารถทำงานในเชิงบูรณาการสามารถพัฒนากระบวนการทำงานด้วยการเรียนรู้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยเฉพาะเทคโนโลยีใหม่ๆที่เอื้อต่อการค้นหาข้อมูลหรือประเด็นที่น่าสนใจ ช่วยส่งเสริมและพัฒนาช่องทางใหม่ๆในการแพร่กระจายข่าวสาร

3. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการปรับตัวของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ พบว่า ปัจจัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารส่งผลให้รูปแบบการใช้ชีวิตของผู้บริโภคข่าวสารเปลี่ยนไป ทำให้การอ่านหนังสือพิมพ์ฉบับกระดาษลดน้อยลง ทำให้องค์กรสื่อสารมวลชนจำเป็นต้องขยายรูปแบบการนำเสนอไปบนสื่ออื่น เช่น อินเทอร์เน็ต บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ สมาร์ทโฟน เพื่อหารายได้และทำกำไรให้กับองค์กร เป็นลักษณะการปรับเปลี่ยนบริบททางนโยบายให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อม

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ในด้านต้นทุนของกระดาษและค่าแรงงานที่เพิ่มสูงขึ้น เป็นแรงกดดันที่ทำให้สื่อต้องแสวงหารายได้จากช่องทางสื่อ Media Outlets ใหม่ๆจากทรัพยากรข่าวที่มีอยู่ เพราะในอนาคตองค์กรสื่อจะพึ่งพารายได้จากสื่อสิ่งพิมพ์แบบดั้งเดิมอย่างหนังสือพิมพ์ได้น้อยลง

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบอีกปัจจัยหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ในบทบาทของการเป็น นักข่าวพลเมือง (Citizen Journalism) ที่ประชาชนทั่วๆ ไปที่ไม่ได้ผ่านการฝึกฝนให้เป็นนักข่าวมืออาชีพ แต่สามารถใช้เครื่องมืออุปกรณ์เทคโนโลยีอันทันสมัย รวมถึงการใช้อินเทอร์เน็ตในการสร้างสรรค์ ได้แย่งหรือตรวจสอบข้อมูลของสื่อด้วยตัวเอง

4. ทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ พบว่า ทักษะที่จำเป็นในด้านการจับประเด็นข่าว ยังคงมีความสำคัญ ส่วนทักษะในการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารก็จำเป็นต้องก้าวตามให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ทักษะการเขียนข่าวจะไม่ใช้ลักษณะการเขียนข่าวแบบพีระมิดหัวกลับอย่างในหนังสือพิมพ์อีกต่อไป อาจต้องมีการปรับให้เข้ากับธรรมชาติของสื่อใหม่ ส่วนทักษะของการเป็นพลโลกที่ต้องมีทั้งความรู้ ความสามารถบนพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารและทัศนคติเชิงบูรณาการเพื่อการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลาย ทักษะของการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต นักจัดการความรู้ และประสานประโยชน์จากความรู้เพื่อการสร้างสรรค์สื่อที่ดีและมีคุณภาพให้กับสังคม และทักษะการแสวงหาความรู้ที่เหมาะสมกับความเป็นสื่อสาธารณะ (Public Services Broadcasting) เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างครอบคลุม และสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์กับสังคมโดยรวม

5. มาตรฐานของการปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะโดยภาพรวมแล้วในทุกสาขาวิชาชีพ โดยเฉพาะวิชาชีพด้านสื่อสารมวลชนจำเป็นต้องมีมาตรฐานวิชาชีพ อีกทั้งมาตรฐานในการปฏิบัติงาน เพื่อเป็นกรอบในการทำงานร่วมกัน เช่น กรอบมาตรฐานจรรยาบรรณวิชาชีพ ต้องมีการกำหนดมาตรฐานของวิชาชีพที่มีความชัดเจน สื่อสารมวลชนยังคงต้องทำหน้าที่ชี้นำสังคม ให้การเรียนรู้ได้ ผู้ที่ทำหน้าเป็นสื่อสารมวลชนจำเป็นต้องมีมาตรฐานในการปฏิบัติงาน

6. ปัจจัยที่ส่งเสริมการสร้างมาตรฐานการปฏิบัติงานนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ คือ ปัจจัยด้านความจำเป็นในการจัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนและกำกับดูแลมาตรฐานวิชาชีพสื่อสารมวลชน โดยประกอบจากกลุ่มสหศาสตร์ และจากกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะกลุ่มวิชาชีพ กลุ่มวิชาการ กลุ่มธุรกิจ กลุ่มนโยบายจากทุกระดับ เพื่อเน้นการทำงานร่วมกันและครอบคลุมในทุกมิติ การกำหนดกฎหมาย กฎระเบียบ กติกาที่ครอบคลุมจากทุกด้าน ส่วนปัจจัย

ด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้องค์กรต้องการมาตรฐานของนักสื่อสารมวลชนที่สูงขึ้น มีทักษะความสามารถที่หลากหลายมากขึ้น ไม่เฉพาะแต่การเขียนข่าวแต่ต้องสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นตัวเพิ่มช่องทางที่หลากหลายในการรายงานข่าวได้ด้วย และท้ายสุดคือปัจจัยทางด้านการเมืองและกฎหมาย กล่าวคือในการทำงานข่าวของนักสื่อสารมวลชนโดยทั่วไปควรจะต้องศึกษากฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เช่น พระราชบัญญัติจัดแจ้งการพิมพ์ ประมวลกฎหมายอาญาว่าด้วยความผิดฐานหมิ่นประมาท โดยเฉพาะความผิดฐานหมิ่นประมาทด้วยการโฆษณา ประมวลกฎหมายอาญาว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่สำหรับนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ที่จะสามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ควรศึกษาพระราชบัญญัติความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์เพิ่มเติมไปด้วย ทั้งนี้เพราะความรับผิดชอบทางกฎหมายเป็นข้อจำกัดในการใช้สิทธิ เสรีภาพประการหนึ่ง ภายใต้อำนาจหลักประกันสิทธิ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ มีปัจจัยด้านระบบการศึกษาที่มีการปรับตัวของสถาบันการศึกษา มุ่งเน้นการปรับหลักสูตรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ทางการสื่อสาร เทคโนโลยีการสื่อสาร เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มีการออกแบบระบบการเรียนการสอนที่ยึดหยุ่นบนฐานของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพราะปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีบทบาทส่งเสริมการให้ทำงานของสื่อสารมวลชนทำให้รวดเร็วมากขึ้น เข้าถึงแหล่งข้อมูลที่มากขึ้น ตลอดจนมีช่องทางในการกระจายข้อมูลข่าวสารหลากหลายมากขึ้น ซึ่งเป็นโอกาสที่จะทำให้องค์กรสื่อได้พัฒนารูปแบบของการนำเสนอใหม่ๆ เพื่อตอบสนองต่อรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้บริโภคข่าวสาร สอดคล้องกับกรอบแนวคิดของ “อเนกทัศน์ทางสื่อสารมวลชน” (Multiple Platforms of Mass media) ที่กล่าวว่าเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นตัวสนับสนุนทางการดำเนินงาน

ของสื่อสารมวลชนในปัจจุบัน ด้วยวิธีการนำเสนอข่าวสารและสารสนเทศผ่านหลายช่องทาง เท่าที่เป็นไปได้ในเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน การเชื่อมโยงภาพกับเนื้อหา เป็นการเพิ่มช่องทางในการสื่อสารไปยังผู้บริโภคข่าวสาร การทำงานของผู้สื่อข่าวในปัจจุบันเป็นยุทธศาสตร์สื่อใหม่ (Saugstrup, 2005)

นักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ต้องมีการปรับกระบวนการทำงาน โดยต้องปรับเพิ่มความรู้และทักษะมีคุณสมบัติของการเป็นพลโลกคือ ต้องมีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งการมีเจตคติซึ่งมีความจำเป็นต่อการประกอบอาชีพรวมไปถึงการศึกษาตลอดชีวิต (ภรณ์ กังวาน, 2553) เพื่อการเท่าทันการพัฒนากระบวนการทำงานและการพัฒนาตนเอง ด้วยการเรียนรู้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยเฉพาะเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เอื้อต่อการค้นหาข้อมูลหรือประเด็นที่น่าสนใจ ช่วยส่งเสริมและพัฒนาช่องทางใหม่ๆ ในการแพร่กระจายข่าวสาร สอดคล้องกับคุณสมบัติของนักสื่อสารมวลชน ต้องเป็นคนที่ใฝ่รู้ ช่างสงสัย ชอบตั้งคำถาม ไม่อยู่เฉย มีความคล่องตัว มีความรู้เรื่องภาษา มีความรู้เรื่องอุปกรณ์กล้อง มีความกล้าสนใจ และมีความใฝ่รู้ มีวิธีการพูดจาที่ดี ชอบแสวงหาความรู้ มีจรรยาบรรณในการทำข่าว เสนอข่าวที่ไม่บิดเบือนความจริง เป็นคนช่างสังเกต มนุษย์สัมพันธ์ดีกล้าแสดงออก มีปฏิภาณไหวพริบที่ดี และตรงต่อเวลา คุณสมบัติเหล่านี้คือคุณสมบัติของนักข่าวที่ดีในความคิดเห็นของผู้สื่อข่าว (วรลักษณ์ วิศิษฏ์วัฒนกุล, 2549)

2. การปรับตัวของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ มีปัจจัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารส่งผลให้รูปแบบการใช้ชีวิตของผู้บริโภคข่าวสารเปลี่ยนแปลง องค์กรสื่อสารมวลชนจำเป็นต้องปรับตัวทางธุรกิจให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมเพื่อหารายได้ให้กับองค์กร สอดคล้องกับแนวคิดของการปรับโครงสร้างองค์กรข่าว ปัจจัยอย่างหนึ่งในการปรับเปลี่ยนห้องข่าวคือ การทำให้สื่อเดิมและดิจิทัลหลอมรวมกันและสามารถพัฒนา รูปแบบการนำเสนอที่ตอบโจทย์สื่อที่หลากหลายเพิ่มขึ้นได้ การปรับเปลี่ยนภายในกระบวนการสื่อข่าวแต่ยังคงข่าวแบบดั้งเดิมไว้ ในขณะที่เดียวกันก็เพิ่มเติมสิ่งใหม่ลงไป (Paul, 2012)

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่ออีกปัจจัยหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ในบทบาทของการเป็น นักข่าวพลเมือง (Citizen Journalism) ที่ประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้ผ่านการฝึกฝนให้เป็นนักข่าวมืออาชีพ แต่สามารถใช้เครื่องมืออุปกรณ์เทคโนโลยีอันทันสมัย รวมถึงการใช้อินเทอร์เน็ตในการสร้างสรรค์โต้แย้ง หรือตรวจสอบข้อมูลของสื่อด้วยตัวเอง สอดคล้องกับ Kishor (2008) ที่กล่าวไว้ว่า นักข่าวพลเมืองคือ การทำหน้าที่ของพลเมือง เป็นรูปแบบการแสดงออกในบทบาทผู้รายงานผ่านกระบวนการสื่อสาร การเก็บรวบรวม การรายงาน การวิเคราะห์และการเผยแพร่ข่าวสาร เจตนาในการมีส่วนร่วม เป็นการสร้างอิสระที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือ เน้นความถูกต้อง ข้อมูลเกี่ยวข้องตามแนวทางประชาธิปไตยและกำกับดูแลความเป็นไปในสังคม แม้ “ผู้สื่อข่าวพลเมือง” จะไม่ได้ชื่อว่าเป็นนักข่าวมวลชนโดยอาชีพ แต่ก็สามารถทำหน้าที่ผู้สื่อข่าวเสมือน ในประเด็นด้านทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์นั้นจำเป็นต้องมีทักษะในการจับประเด็นข่าว ส่วนทักษะที่ต้องมีเพิ่มเติมคือการก้าวตามให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ปรับทักษะการเขียนให้เข้ากับของสื่อใหม่ ทักษะของการเป็นพลโลกที่มีจะต้องมีทั้งความรู้ ความสามารถพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทักษะของการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ทักษะการแสวงหาความรู้

3. มาตรฐานนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการปฏิบัติของนักสื่อสารมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ ควรมีจัดตั้งเป็นองค์กรอิสระเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนและกำกับดูแลมาตรฐานวิชาชีพสื่อสารมวลชน ที่เน้นการทำงานร่วมกันและครอบคลุมในทุกมิติ การกำหนดกฎหมาย กฏระเบียบ กติกาที่ครอบคลุมจากทุกด้าน สอดคล้องกับแนวปฏิบัติของ สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ สภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย ว่าด้วยเรื่องการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของสื่อมวลชน พ.ศ. 2553 สถานการณ์ปัจจุบัน สื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และเว็บไซต์ข่าวสารต่าง ๆ ได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ทั้งในด้านการรวบรวมข้อมูลข่าวสาร การนำเสนอ และการแสดงความคิดเห็นหรือการเผยแพร่การทำงาน

ขององค์กรข่าว ซึ่งมีทั้งการใช้ประโยชน์ในระดับองค์กร ตัวบุคคล และผสมผสานเป็นจำนวนมากจึงควรมีแนวปฏิบัติในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของสื่อมวลชนให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์ องค์กรวิชาชีพสื่อมวลชนจึงได้มอบหมายให้ชมรมนักข่าวสายเทคโนโลยีสารสนเทศ สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เป็นผู้ประสานการรณรงค์แนวปฏิบัติ โดยมีตัวแทนจากองค์กรวิชาชีพต่างๆ ได้แก่ สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งชาติ สภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทยสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย สมาคมผู้ดูแลเว็บไทย ชมรมผู้ผลิตข่าวออนไลน์ ชมรมนักข่าวสายเทคโนโลยีสารสนเทศ นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมายและเทคโนโลยีสารสนเทศร่วมกันรณรงค์และรับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องจึงกำหนดเป็นแนวปฏิบัติในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของสื่อมวลชน (สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ, 2553)

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้องค์กรต้องการมาตรฐานของนักสื่อสารมวลชนที่สูงขึ้น มีทักษะความสามารถที่หลากหลายมากขึ้น ไม่เฉพาะแต่การเขียนข่าว แต่ต้องสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นตัวเพิ่มช่องทางที่หลากหลายในการรายงานข่าวได้ด้วย สอดคล้องกับรูปแบบการเสนอข่าวออนไลน์ ยังเป็นการสร้างภาพลักษณ์และเป็นช่องทางธุรกิจอย่างหนึ่ง การเป็นช่องทางธุรกิจก็คือการได้ประโยชน์ในแง่ของสื่อโฆษณาแม้ว่าผลตอบแทนจะไม่สูงพอที่จะเรียกว่าเป็นกำไรมากมาย เนื่องจากมีวัตถุประสงค์คือมุ่งรับใช้ผู้บริโภค แต่ในเวลาต่อมาเรื่องของธุรกิจก็ตามเข้ามา และเกิดมูลค่าในตัวของมันเอง เนื่องจากมีค่านายการร่วมธุรกิจในลักษณะบริษัทคู่ค้า (สันทัด ทองรินทร์, 2543) ปัจจัยทางด้านการเมืองและกฎหมาย กล่าวคือในการทำงานข่าวของนักสื่อสารมวลชนโดยทั่วไปควรจะต้องศึกษากฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. การวิจัยเชิงอนาคต ที่อิงกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้การคาดการณ์ของผู้วิจัย มีแนวโน้มที่เป็นไปได้ และมีบางสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นเพียงกระแสน้ำของสื่อในขณะนั้น ซึ่งเคยเกิดขึ้นและอาจเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็ว ทำให้บางครั้งก็อาจจะยากเกินจะคาดการณ์
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มสื่อสารมวลชนออนไลน์ กับความพึงพอใจของผู้บริโภคสื่อด้วย
3. ควรมีการศึกษาถึง การประมาณคุณค่าของข่าวที่นำเสนอในรูปแบบออนไลน์ ในปัจจุบันว่าสามารถตอบสนองความต้องการมากน้อยเพียงใด

เอกสารอ้างอิง

- จันทนา ทองประยูร. 2552. “ความคิดเห็นเชิงวิพากษ์ต่ออนาคตของหนังสือพิมพ์ออนไลน์ในประเทศไทย.” วารสารนิเทศศาสตร์ มสธ.1, 1 (ตุลาคม 2552): 59 -72.
- วรลักษ์ วิเศษภู่วัฒนกุล. 2549. การสร้างแบบวัดลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบอาชีพนักข่าว. ปรินญาณิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ภรณ์ กังวาน. 2553. “การศึกษาช่วยพัฒนาประชาคมสู่การเป็นพลเมืองโลกได้อย่างไร.” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://kroobannok.com/35224>. [วันที่เข้าถึง 31 มีนาคม 2555]
- สันทัต ทองรินทร์. 2543. หนังสือพิมพ์ออนไลน์ไทยแนวคิดการจัดทำและแนวโน้ม.วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- สุนิตย์ เชรขจรฐาและคณะ. 2552. กรณีศึกษาบทบาทของสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้ไปพ้นจากผลผลิตมวลรวมประชาชาติ” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.gnh-movement.org/thaidetail.php?id=201>. [วันที่เข้าถึง 1 เมษายน 2555]
- “สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ.” 2553. แนวปฏิบัติ สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ สภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย เรื่อง การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของสื่อมวลชน พ.ศ.2553. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก http://www.presscouncil.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=350&Itemid=100088. [วันที่เข้าถึง 1 เมษายน 2555]
- “สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.” 2554. การเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์สถานะและทิศทางการปรับตัวของประเทศไทย.[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan>. [วันที่เข้าถึง 11 มีนาคม 2555]
- Dan Saugstrup. 2005. The Impact of ICT Infrastructure on Future News Journalism. **The College of Information Sciences and Technology**. [Online]. 10 November 2005 – Last update. Available:<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.108.7980>. [Accessed 21 Jan. 2012]
- Kishor Pradhan. 2008. **Electronic governance and citizen journalism**. ICEGOV '08. Proceedings of the 2nd international conference on Theory and practice of electronic governance: Tribhuvan University Kathmandu, Nepal.
- Paul Bradshaw. 2012. Moving away from 'the story': 5 roles of an online investigations team. [Online]. 2 February 2012 – Last update. Available: <http://onlinejournalismblog.com/2012/02/02-moving-away-from-the-story-5-roles-of-an-online-investigations-team/> [Accessed 25 Jan. 2012]